

nápisy z Pompejí. Knihu zakončuje rejstřík podle CIL a podle vydání Büchelerova. Zde se vloupla drobná chyba CIL IX 2689 není ukázkou č. 16, nýbrž je uveden na str. 13 (tááž chyba se opakuje na str. 151 = Dessau 7478). Také u č. 75 je třeba číst v ruském textu myška, nikoliv muška (lat. mus).

Výbor málo známých básní umožní mnohým čtenářům důkladněji obeznámení se s významnými stránkami římského života.

Radislav Hošek

Pierre Merlat, Jupiter Dolichenus (Publications de l'Institut d'art et d'archéologie de l'Université de Paris. Tome V), Paris 1960, Presses universitaires de France, str. 228 + Pl. IV.

P. Merlat, autor významného svodu napsíů a monumentů, vztahujících se ke kultu Jova z Dolichy v Sýrii (*Répertoire des inscriptions et monuments figurés du culte de Jupiter Dolichenus*, Rennes 1951), podává ve své poslední práci (pisatel byl významným pracovníkem v hnutí odporu za války a r. 1959 zemřel) výsledky svého celoživotního bádání. V prvé části nás seznamuje s rozšířením tohoto kultu a se sociálním složením jeho vyznavačů, ve druhé vysvětluje — pokud je to ovšem bez psaných zpráv možno — podstatu učení a představ, vztahujících se k tomuto kultu, a konečně ve třetí nás seznamuje i s jeho hlavními středisky (též Brigetio a Carnuntum, str. 133 n.).

Zejména pak upozorňuje na to, že Jupiter (Baal) z Dolichy měl ve svém učení asi tytéž názory jako kultury egyptské a Mithrův, např. o nesmrtelnosti duše a o nutnosti dosáhnout její posmrtné spásy. Charakter universálního božstva, který *M.* u tohoto božstva předpokládá, ztratil se podle něho zejména ve vojenských kruzích, které v tomto božstvu viděly svého záchrance z nebezpečí (*pro salute*). O jednotu učení se v tomto kultu starali kněží. Jako jeden z případů jejich propagandy vidí *M.* nápis (CIL XIII 7786 = Rép. 342), který věnuje kněz boha z Dolichy Arcias Marinus jezdcem I. Flavijské kohorty.

Kniha je cenným příspěvkem k dějinám pozdně antického náboženství a řadí se čestně mezi početné svazky o římském náboženství, kterými nás v posledních desetiletích obdařila francouzská věda.

Radislav Hošek

Giorgio Gullini, Maestri e botteghe in Roma da Gallieno alla Tetrarchia, Torino 1960. Università di Torino, Pubblicazioni della facoltà di lettere e filosofia vol. XII. fasc. 2. Stran 56 + 28 obrazových tabulí.

Od třicátých let množí se studie věnované umělecké produkci 3. stol. n. l., doby neobyčejně zajímavé, protože stojí na přechodu od realistické klasické antiky — v širším smyslu slova — k expresivní pozdní antice, v níž převládá abstrakce. Kráčeji v stopách zakladatelské práce G. Rodenwalda *Zur Kunstgeschichte der Jahre 220 bis 270*, JdI 1936 str. 82 nn, a snaží se přispět k poznání sochařství této doby datováním nebo hlubším osvětlením některého významného díla nebo některého úseku vývoje. Takové analytické studie jsou svrchovaně potřebné, chceme-li proniknout do vývojových souvislostí, hodnotit úlohu jednotlivých vrstev římské výtvarné struktury pro vývoj a dospět nakonec k řádně fundované syntéze.

Gullini vzal si ve své monografii za cíl vyjasnit základní problematiku tzv. gallienovského klasicismu. Analyzuje sedm reliéfních památek z let asi 250—280 a dvě z nich datuje přitom zcela nově. Tak vanovitý sarkofág z Acilie v Národním muzeu v Římě, nedávno nalezený a velmi fragmentární, s gallienovským tématem filosofů a Múz spojuje s Deciovými synem Hostilianem (tedy k r. 252, dosud Gordianus III, málo po r. 238, příp. Nigrinianus, před r. 285) a tím i s velkým bitevním sarkofágem Ludovisi, který přičítá Herenniu Etruskovi, Hostilianovu bratru (podle Helgy von Heintze, která ovšem myslí na Hostiliana). Tento jedinečný památník, jehož časové zařazení tolik kolísalo, má snad v době brzo po r. 250 konečně své definitivní místo. Rovněž sloh sarkofágu z Acilie, užití vrtáku, ukazuje spíš až k padesátým létům. Jak je vidět, byla by žádoucí nová revize ikonografie Deciových synů. Dále se zabývá autor remeským sarkofágem s lovem na lva, tzv. Jovinovým, a datuje jej podle Rodenwalda k r. 260. Na dalších reliéfech, z let asi 270—280, objevují se už jasně nové prvky, dosud méně zřetelné, lineární draperie, dekorativní tendence atd., zkrátka abstrakce. Datování tzv. Plotinova sarkofágu v Lateránském muzeu k r. 270, sarkofágu zásobovacího úředníka s *dextrarum iunctio* v Národním muzeu v Římě před r. 280 a maloasijského sloupkového sarkofágu Múz v téměř muzeu (dříve Mattei) k r. 280 je obvyklé. Zato nově zařazuje známé reliéfy dvou bazí v Giardino di Boboli ve Florencii, a to

do doby Aurelianovy, k r. 274, jako ohlas vítězství nad palmyrskou říší (palma u Viktorie) i nad Germány. Gulliniho důvody nejsou slabší než Kählerovy, ale neznamenají poslední slovo. Je vidět omezenost dosahu formální analýzy v dobách tak složitého prolínání různých vrstev.

Závěrem vyslovuje Gullini přesvědčení, že gallienovský klasicismus není cizí vložka přerušující domácí římský vývoj, nýbrž dokumentuje vývojovou kontinuitu. Řím asimiluje i vlivy řeckého Východu, které usnadnila politická situace. Vývoj se odehrál v římských dílnách, kde obzvláštní úlohu měl mistr ludovisijského sarkofágu. Jistě je třeba souhlasit s tím, že vývoj padesátých let navazuje plynule na vyvrcholivší iluzionismus čtyřicátých let, v němž byly ovšem i prvky abstrakce. Na druhé straně není možno však popřít, že klasicismus je reakcí na předchozí krajní konkrétnost formy, vedoucí až k rozpadu objemu, a že filhelénský Gallienus se svým dvorem měl na něm značný podíl. Klasicistické vlny jsou součástí vývoje římského sochařství, ovšem liší se mezi sebou. Gallienovská renesance je poznamenána zřetelně pozdní antikou. Je v ní reakce i kontinuita, jak nejlépe ukazují portréty, hlavně volně plastické. Význam Gulliniho monografie je spíše v analýze než v syntéze. Velmi názorný je ilustrační doprovod, používající často přesvědčivých detailních záběrů, jinak těžko dostupných nebo vůbec ne. Jen více podobných studií, jako je tato.

Oldřich Pelikán

L. Foucher, Navires et barques. Institut national d'archeologie et arts, Musée Alaoui v Bardo, Notes et documents XV, Tunis 1957, str. 43.

Autor se zabývá rozborem plavidel, jež jsou vyobrazena na římských mosaikách, asi ze IV. století n. l., nalezených v Suse a okolí (na západním pobřeží Syrty). Jsou to především mosaiková dlažba, objevená nedávno v lázních v Themetře, kde je ve středu mosaiky umístěna hlava boha Okeána, kolem níž jsou zachyceny různé mořské scény. Zvláště významné je to, že se tu setkáváme s pěkným vyobrazením několika typů lodí. Zejména se tu poprvé objevuje bulín, tj. lano, kterým byla ovládána plachta při větru, což ukazuje na to, že staří mořeplavci nebyli odkázáni jen na zadní vítr. Dokonalá jsou i vyobrazení rybolovu. To, že se autor nemezil jen na novou mosaiku, nýbrž dal přednost zpracování komplexnímu, vytvořilo z jeho práce významnou studii o námořním životě ve starověku na území dnešního Tunisu. 41 vyobrazení doplňuje obsáhle jeho výklady.

Radislav Hošek

A. J. Festugière: Antioche païenne et chrétienne, Libanius, Chrysostome et les moines de Syrie. Bibliothèque des Écoles françaises d'Athènes et de Rome, fascicule 194, Paris 1959, Str. 540.

Do bohaté pokladnice Libaniových spisů sahají v současné době nejčastěji francouzští badatelé a snaží se z nich vytěžit co nejvíce poznatků o životě v Antiochii ve IV. stol. n. l. S pěkným úspěchem využil tohoto materiálu před nedlouhou dobou P. Petit ve svém díle *Libanius et la vie municipale à Antioche au IVe siècle après J.-C.*, Paris 1955. O čtyři roky později obohatil historickou literaturu v téže tematické oblasti A. J. Festugière. Více než Petit se však zaměřil na otázky prosopografické a musil také, když chtěl blíže osvětlit některé stránky syrského církevního života a mnišství, sáhnout hlouběji do spisů křesťanských autorů, mezi nimiž přední místo zaujímá Joannes Chrysostomos. Festugière se však méně než Petit zaměřuje na život širokých antiochijských vrstev, více ho poutá jeho zájem o tehdejší školy a v jejich širším prostředí také nejčastěji hledá shody i rozpory mezi křesťany a citeli starých, tzv. pohanských bohů.

Josef Češka

Náboženství v dějinách i v současnosti. Red. *S. I. Kovalev.* SNPL Praha, 1961. Str. 470.

Máme před sebou dílo kolektivu sovětských autorů, pokus o syntetickou práci, o encyklopedii vědeckého ateismu. Druhé vydání originálu vyšlo v Moskvě roku 1961. Český překlad *J. Jemelky, M. Lukešové, M. Mísárkové, D. Štarnovské a B. Koutníka* je doplněn pěti původními statemi našich historiků a filosofů (*J. Hraničky, F. Kavky, V. Procházky, L. Valcháře a M. Zubka*), zaměřenými k naší historické i současné problematice; zároveň česká redakce vypustila některé kapitoly, týkající se speciálně ruského a sovětského prostředí.